

Európai tavasz: Miért hever romokban gazdaságunk és politikánk, és hogyan tehetnénk jobbá?*

Palicz Alexandr Maxim

Philippe Legrain:

European Spring: Why Our Economies and Politics are in a Mess – and How to Put Them Right?

CB Books, 2014, p. 482

ISBN: 1782924809

Philippe Legrain José Manuel Barrosónak, az Európai Bizottság volt elnökének gazdasági tanácsadójaként testközelből látta az európai válságkezelés gyakorlatát, a körvonalazódó politikai alkukat, mindazokat a szempontokat és politikai érdekeket, amelyek az európai válságkezelést alakították. A szerző a London School of Economicson végzett közgazdaságtan és nemzetközi politikai gazdaságtan szakon, tanulmányai befejeztével dolgozott újságíróként, és számos könyv szerzőjeként is ismert.

A könyv első szerkezeti egységében leírja a Lehmann Brothers csődje után kitört pénzügyi válságot követő európai adósságválság kialakulásához és felerősödéséhez vezető utat. Az európai válságkezelés bemutatása mellett külön kitér a nagy-britanniai válságkezelési gyakorlatra, a párhuzamokra és eltérésekre. A pénzügyi válság európai felerősödését és elhúzóódását a döntéshozók sorozatos hibáira vezeti vissza. Az európai vezetők nem ismerték fel, hogy a problémák eredete nem fiskális jellegű, s azokat nem megszorításokkal, hanem az európai intézményrendszer megújításával, a bank és szuverén közötti kapcsolat megtörésével kellett volna kezelni. A szerző szerint válságkezelés és az euró zóna jövője nem épülhet Németország mintájára, az európai intézményrendszer nem alakítható át aszerint, mert az gazdaságilag és politikailag is fenntarthatatlan.

Az európai válságot nem a fiskális politikai egyensúlytalanságok okozták. A kötvénypiaci turbulenciák nem egy meghatározott államadóssági szint átlépése miatt erősödtek fel, hanem hibás policy döntések eredményeként. Az amerikai jelzálogpiaci válságot követő pénzügyi zavarok után, az EKB sürgősségi likviditásnyújtását

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Palicz Alexandr Maxim a Magyar Nemzeti Bank junior elemzője. E-mail: palicza@mnbb.hu.

követően még nem törtek felszínre az euróövezet egyben maradásával kapcsolatos kétségek. Azonban az euróövezet döntéshozói fiskális élénkítés helyett széleskörű megszorító intézkedésekkel kívánták stabilizálni az európai gazdaságokat. A szerző szerint az európai válság egy esetleges görög fizetéképtelenség lehetőségének felmerülésekor kezdett erősödni, az eurózóna elégtelen intézményi felépítésének, de főként a hibás policy döntések következtében pedig rendszerszintű válsággá erősödött.

A bankokat csak rendezett reorganizációjuk és üzletpolitikájuk felülvizsgálata mellett kellett volna megmenteni. A szerző az amerikai jelzálogpiaci válság kirobbanása utáni banki mentőcsomagokat emeli ki. Ekkor a kormányok széleskörű segítséget nyújtottak a bajba került pénzügyi intézményeknek, azok esetleges rendezett szanálása, illetve reorganizációja nélkül. Az eurózónában nem léteztek közös szanálási előírások, ezért annak ellenére, hogy a bankok működésük során nagyra, igazán európaivá nőhettek, megszűnésükkor mégis nemzeti hatáskörben kellett helyreállítani fizetőképességüket, ami komoly terhet rótt a kormányzatokra.

Az görög adósságot azonnal át kellett volna strukturálni. A görög államadósságról már az első pillanattól kezdve tudni lehetett, hogy fenntarthatatlan, és hogy az ország inszolvens. Az európai döntéshozók ugyanakkor amellet érveltek, hogy a görögök csódjé Lehmann-szerű pánikot okozna, s ezért nem strukturálták át az adósságot. Az első görög mentőcsomag után is nyilvánvaló volt, hogy Görögország továbbra is fizetőképtelen, és rövidesen újabb segítségre szorul. Az adósság részleges elengedését viszont a döntéshozók már csak az EU Alapszerződés tagállamok kimentését tiltó, ún. „no bail out” kitétele miatt is elutasították, ezzel közvetetten azt az üzenetet közvetítve, hogy más európai országoknak is megengedett a fizetéképtelenség, amennyiben nem tudják adósságukat refinanszírozni.

Az erőltetett, költségvetési egyensúlyra törekvő válságkezelés káros volt és nem vezetett eredményre. A görög mentőcsomag után az európai döntéshozók széleskörű egyensúlyjavító intézkedések bevezetése mellett döntöttek. A magánszektor és a pénzügyi szektor visszafogott kereslete mellett a megszorító intézkedések mély recessziót eredményeztek, miközben a zavaros időszakban egyedül a kormányzatok biztosíthattak volna pótlólagos keresletet a gazdaságokban.

Az illikvid országok problémáinak összemossa a görög fizetéképtelenséggel felerősítette a válságot. A görögök kimentését követően felmerült, hogy a jövőben a nehézségekkel küzdő országok megsegítése közösségi forrásokkal a magánszektor bevonása mellett történne. Eszerint az olyan tagállamok, amelyek csak a piaci zavarok okozta turbulencia, nem pedig a gazdasági fundamentumok elégtelen volta miatt kénytelenek segítséget kérni (Spanyolország, Olaszország) veszteségeket háríthatnak a magánszektorra. Mindez azt eredményezte, hogy a válság további országokra terjedt ki, tovább emelkedtek az európai államkötvényhozamok.

A görögök eurózónából való kiléptetésének felvetése hiba volt. A görög likviditást az EKB biztosította, így, amennyiben megszűntette volna a görög bankok likviditással való ellátását, a görögöknek ki kellett volna lépniük az eurózónából. Mindez azt eredményezte, hogy megszűnt az euróba mint visszafordíthatatlan közös valutába vetett bizalom.

A fenti policy döntések következtében az egyes országok államkötvényhozamai megemelkedtek. Tekintettel arra, hogy az európai bankok mérlegében az állampapírok jelentős hányadot képviselnek, azok értékvesztése komoly veszteségeket okozott a pénzügyi intézményeknek, amelyek végül állami segítségnyújtásra szorultak, ami viszont tovább emelte az államkötvényhozamokat. A bankok és szuverének között fennálló negatív visszacsatolási folyamat tehát destabilizálta az országokat.

A német mintára végrehajtott válságkezelés hibás feltételezéseken alapult, és nem oldotta meg az eurózóna problémáit. A német gazdaság az utóbbi 15 évben komoly fejlődésen ment keresztül, elsősorban a munkabérek emelkedésének mesterséges visszafogása révén. A munkabérek nem emelkedtek a német gazdaság termelékenységénövekedésével párhuzamosan, ami fokozatosan versenyképessé tette a gazdaságot, és óriási fizetésimérleg-többletet hozott létre. A szerző ezt a fizetésimérleg-többletet tartja károsnak és állítja azt, hogy nem a déli tagállamok túlzott eladósodása (kivéve Görögország esetét), hanem Németország túlzott megtakarítása destabilizálta a déli országokat. Az elégtelen hazai hitelkereslet hatására a német tőke a déli országokban eszközár-buborékokat hozott létre. A német álláspont, miszerint a déli országoknak a belső leértékelések (a munkaerő költségének csökkentésével) vissza kell nyerniük a versenyképességüket és növelniük kell az exportjukat, a szerző szerint alapvetően hibás. A német minta nem jelenthet megoldást az egész Európai Unió részére. Az EU a világ legnagyobb, piaca, nem termelhet nagymértékű fizetési aktívumot, mivel azt a többletexportot valamely országoknak el is kellene fogyasztaniuk, amire viszont nincs reális lehetőség.

Az eurózóna válságának végül Mario Draghi, az EKB elnökének az euró védelme melletti elköteleződéseként elmondott beszéde vetett véget. Ezzel egycsapásra összeomlottak a szárnyaló európai államkötvények. A fő problémát tehát az okozta, hogy más országokkal ellentétben az eurózóna központi bankja nem rendelkezett végső hitelezői mandátummal. Ami pedig az jelentette, hogy a bajba jutott országok megmentését a költségvetési politikákon keresztül kellett elérni, ami fenntarthatatlan társadalmi és politikai feszültségeket eredményezett.

Az eurózóna jövője érdekében az adósságválság okozta sokkokat meg kell előzni, a következményeit mérsékelni kell, a veszteségeket átláthatóan és a lehető legigazságosabb módon kell elosztani. Az eurózóna fennmaradásához a szerző négy jövőbeni intézményi felépítést tart elképzelhetőnek: a német megközelítés érvényesülését, egy technokrata jövőt, egy föderális és egy rugalmas eurózónát.

A német megközelítés jelentősebb német befolyást, a fiskális politikák erősebb koordinációját, német mintájú egyensúlyjavító és versenyképességnövelő (munkabélnövekedés visszafogása) intézkedéseket vetít előre a közös kockázatvállalás és szolidaritás minimális mértéke mellett. A technokrata megoldás egy működő bankuniót, központilag ellenőrzött fiskális szabályokat, eurókötvények bevezetését és a gazdaságpolitikák erőteljesebb brüsszeli meghatározását jelenti. A föderális megközelítés szerint létrejönne egy Központi Európai Kincstár, amely saját jogú adóbevételekhez jutna, és amelyek terhére saját adósságot bocsáthatna ki, amely válságok során biztonságos eszköz lehetne. A Kincstár emellett fiskális ösztönzést biztosíthatna, az EKB pedig végső hitelezői szerepkörében támogathatná a központi adósság iránti bizalom fennmaradását. A negyedik lehetőség a rugalmas eurózóna létrehozása, amely teljeskörű bankuniót, a fiskális politikák önállóságának megőrzése melletti szorosabb koordinációt foglal magában. Ebben az esetben az EKB végső hitelezői szerepében támogathatná az illikvid tagállamokat, az inszolvens tagállamok adóssága pedig az IMF felügyelete alatt kerülne átstrukturálásra.

A lehetséges jövőképek közül a föderális megközelítés lenne a szerző szerint legideálisabb, de a jelenlegi politikai légkörben nem reális. A második legjobb megközelítés a rugalmas fiskális unió lehetne, ám itt is kérdéses, hogy az egyes intézmények mennyire lennének függetlenek, a közös pénzügyi felügyelet milyen mértékben kezelné hasonló súllyal a különböző tagállamokban felfedett problémákat, az inszolvens tagállamok alávétnek-e magukat az IMF programjainak, az illikvid tagállamoknak az EKB meddig nyújtana támogatást Németország esetleges tiltakozása esetén. A szerző szerint a német irányba tartunk, technokrata kiegészítésekkel. Vagyis létrejönnek közösségi intézmények, azokat azonban Németország saját akaratának és politikájának elősegítésére és kikényszerítésére használja, vagyis a versenyképesség növelésére, és az exportorientált gazdaságok kiépítésére, elsősorban a bérköltségek csökkentésén keresztül. A német és a technokrata megoldás azonban politikailag nem tartható fenn, aláássa a közös európai projekt demokratikus támogatottságát, és végső soron az övezet újabb válságához vezet.

Az eurózóna és Nagy-Britannia gazdasága hasonló nehézségekkel küszködik. A szerző összehasonlítja Nagy-Britannia és az eurózóna válságát, és megállapítja, hogy azok problémái számos ponton közösek. Mindkét gazdaságban komoly probléma az enyhe vállalati hitelezés, az alacsony növekedés. Mindkét gazdaság problémái az elégtelen válságkezelés miatt állnak fenn. Nagy Britanniában ugyan elmaradt a kötvénypiaci pánik, a növekedés mégsem indult be. A britek legtöbbször Washington felől közelítik meg a problémákat, a gazdasági válságra adott válasz azonban egyértelműen európai volt, azaz egyensúlyjavító intézkedéseket, azaz megszorításokat vezettek be. Hatásukra a kereslet meredeken csökkent, miközben a költségvetési egyensúly mégsem javult. A vezetés végül nem erőltette tovább a költségvetési kiigazítást, s a Bank of England nagyszámú eszközvásárlási programjának támogatá-

sával kívánták a pótlólagos keresletet megteremteni. Mindez azonban nem javította érdemben a növekedési kilátásokat. Nagy-Britannia gondjai tehát hasonlóak az eurózához. A szerző kiemeli az alacsony növekedést, a magas munkanélküliséget, az alacsony vállalati hitelezést.

A szerző a könyv második szerkezeti egységében bemutatja azokat a kihívásokat, amelyekre az EU-nak és Nagy-Britanniának megoldást kell találnia a gazdasági siker megalapozása érdekében. Európa problémái a gazdaság gyenge alkalmazkodóképességéből, az alacsony növekedési potenciálból, a társadalom elöregedéséből, a kockázatkerülő kultúrából és a politikai elitiek változásokkal ellentétes érdekeiből következnek. A problémák bemutatását követően a szerző úgynevezett „ADD” (adaptive – alkalmazkodóképes; dynamic – dinamikus; decent – igazságos) reformok végrehajtását javasolja. A múltban elért sikerek folytatása érdekében az európai kontinensnek gazdasági és politikai változásra van szüksége, vagyis egy európai tavaszra.

A gazdaságot időről időre sokkok érik, kívülről és belülről egyaránt. A piacgazdaság és a pénzügyi rendszer alapvetően instabil, ezért a gazdaság alkalmazkodóképességén kell javítani. A pénzügyi rendszerből eredő kockázatokat mérsékelni szükséges a tőke mennyiségének és minőségének növelésén keresztül. A termelési tényezők, különösen a munkaerő mobilitását növelni kell úgy, hogy azok ott hasznosulhassanak, ahol a legnagyobb szükség van rájuk. A piacok egységesítésével és a felesleges szabályozások eltörlésével a verseny intenzitása növelhető, ami hatékony működésre ösztönözi a vállalatokat. Növelni kell tehát a gazdaság alkalmazkodóképességét a különböző sokkokkal szemben.

Elő kell segíteni a gazdasági növekedést, növelni szükséges a gazdaság dinamizmusát. A növekedéshez több innováció, több start-up, több kezdeményezés szükséges. Ehhez növelni szükséges a társadalom vállalkozási hajlandóságát már kisgyermekkor-tól kezdve. Az oktatásnak kiemelt szerepe van a kreatív gondolkodás és vállalkozószellem kimunkálásában. A köz- és felsőoktatásban a kreativitásra, a vállalkozószellem fejlesztésére kell törekedni. Az innováció az társadalmi kapcsolatok sűrűségével, társadalmi interakciók során születik. Az innovációk ezért elsősorban városokban alakulnak ki. Növelni kell tehát az emberi interakciók számát, az emberi kapcsolatok sűrűségét. Mindemelett meg kell teremteni a szükséges finanszírozást. Javítani szükséges a start-upok forráshoz jutásának feltételein. A kormánynak fejleszteni kell a kormányzati szolgáltatásokat, többet kell kutatásfejlesztésre fordítania. Az új ötletek, az innovációk támogatásával növelhető a gazdaság növekedési képessége.

Az európai társadalmi értékek középpontjába az esélyegyenlőséget kell állítani. A társadalom akkor működik a leghatékonyabban, ha minden egyénnek egyenlő esélyei vannak a céljai eléréséhez. Az államnak tehát mérsékelnie kell az egyének közötti különbségeket az elesettebbek támogatásával. A túlzott jövedelmi egyenlőtlenségeket fel kell számolni. A jövedelmeket a társadalmi hasznosságnak kell

meghatározni. Küzdeni kell az érdem nélkül szerzett bevételek ellen, ezért adóztatni szükséges a földeket, a mezőgazdasági támogatásokat pedig felül kell vizsgálni és meg kell szüntetni. Az erőforrások leghatékonyabb hasznosítása érdekében az egyenlő esélyek biztosításának prioritást kell élveznie a társadalomban.

A szerző szerint az európai versenyképességet nem német mintájú megszorító intézkedésekkel, nem brit eszközvásárlási programokkal, hanem a gazdaság alkalmazkodóképességét, növekedési potenciálját és igazságosságát elősegítő intézkedésekkel szükséges helyreállítani. Mindehhez pedig radikális gazdasági és politikai változásokra van szükség, vagyis egy európai tavaszra.